

Den rapkæftede skarprettermadam

Anne Marie Ingermann (1751-1812)

Smedefamilien Berg

I Roskilde Smedelavs protokol figurerer side om side med grovsmed Jens Rasmussen og siden hans enke, Maren Sørensdatte Smeds, en smedemester ved navn Christian Hansen Berg. Han var indehaver af en af byens største smedvirksomheder og derfor smedelavets oldermand. Smedemesteren havde datteren Anne Marie, som fik så usædvanligt et levned, at hun er selvskreven i denne kavalkade af stærke kvinder: Hvor mærkeligt det end lyder, blev hun nemlig Roskildes sidste skarpretter. Ligesom i Maren Smeds tilfælde gik hendes vej til at blive selvstændig håndværks-

Mestermandsfigur fra 1700-tallet, en såkaldt kagmand, der har stået på toppen af kagen, den pæl, som forbryderne blev lænket til, når de skulle straffes. Tønder Museum.

Udsnit af Ehlers kort 1790/91 med angivelse af smedens og skarpretterens gård på hhv. sydsiden og nordsiden af Snomagergade.

Bøddeløkse anvendt af skarpretter Mühlhausen. Nationalmuseet.

drivende via mandens virksomhed og hans tidlige død. Næringsdrivende enker var efterhånden ikke noget særsyn i Roskilde i slutningen af 1700-tallet.

Men hvordan fandt Anne Marie sammen med byens skarpretter? De har i hvert fald ikke kunnet undgå jævnligt at støde på hinanden, idet både skarprettergården og hendes fars gård lå i Skomagergade, den første i nr. 26, den anden i nr. 29 (moderne adresser). Datteren Anne Marie blev født 1751 som smedeparrets andet barn. I 1787, da den første folketælling fandt sted, var Anne Marie for længst gift og flyttet hjemmefra og derfor ikke optalt i sin fars husstand. Men vi kan se, at hun havde 3 yngre brødre, der alle gik i faderens fodspor og blev grovsmedesvende. Efterhånden som de blev udlært, blev de alle ansat i faderens virksomhed. Derfor kunne smedemester Berg lære tre læredrenge op ad gangen i modsætning til Maren Smeds, der måtte nøjes med at tage to ad gangen, fordi hun kun havde en til to svende til at stå for den praktiske oplæring. I Bergs kontrakter er der også nævnt, at læredrengene udstyres med tøj. Så Berg må have hørt til i den øvre tredjedel af håndværkerstanden.

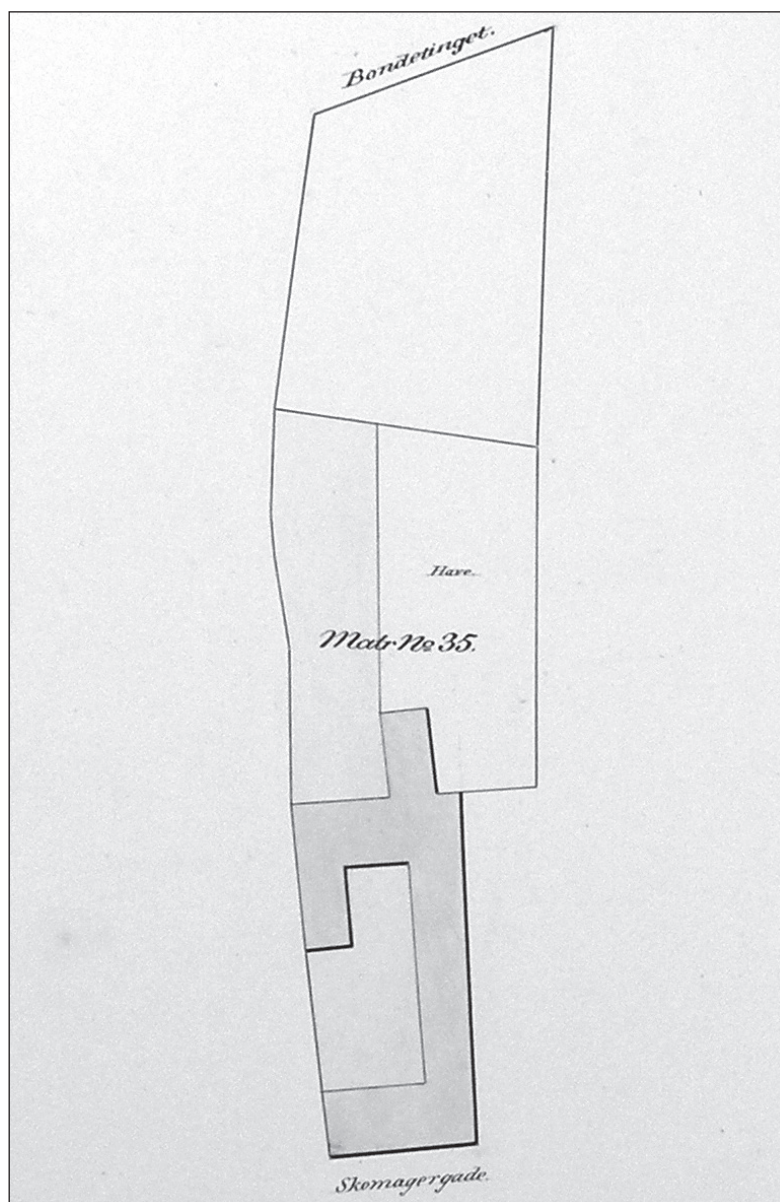
Skarpretterslægterne

Nu var det langt fra normalt, at en pige fra håndværkerstanden giftede sig med en skarpretter. Dette erhverv blev fra gammel tid betragtet som et urent erhverv, der ikke rangerede meget højere end rakkerens arbejde. Derfor var det almindeligt, at skarpretterslægterne giftede sig ind i hinanden, og skulle man have nyt blod til standen, kom det næsten altid fra Tyskland, den klassiske valplads midt i Europa. Dengang blev de fleste krige ført ved hjælp af lejede tropper, og for at holde disciplin blandt disse rå karle havde hvert regiment i krigstider ofte egen bøddel. Som efterdønninger af krige var der altid arbejdsløse skarprettere, der ikke havde anden udvej end at søge udenlands, og her var Danmark en nærliggende mulighed, fordi der i forvejen foregik en indvandring af tyske håndværkere. I middelalderen havde man set med en vis gru på bødlene og de lavere rangerende natmænd. De var næsten udstødt af det normale lokalsamfund og boede for sig selv i udkanten af byen. Men efterhånden ændrede synet på skarpretteren sig. I 1700-tallet var han accepteret så meget i lokalsamfundet, at en præst kunne købe hans gård og flytte ind i bødlens stuer uden videre. Således solgte skarpretter Jørgen Conrad i 1719 sin gård på Sct. Jørgensbjerg til sognepræsten for Sct. Ib og Sct. Jørgensbjerg, monsør Erik V.

Lycke. I stedet købte han gården i Skomagergade 26. Denne gård blev nu skarprettergård i flere generationer.

Skarpretteren i Roskilde

Men lad os se lidt nærmere på skarpretterembedet i Roskilde. Da skarpretteren efterhånden blev betragtet som en respekteret samfundsborger, var der ikke noget mærkeligt i, at hans gård lå midt på hovedgaden i Roskilde. Under den store brand i byen i 1735, hvor næsten halvdelen af byen blev lagt i ruiner, brændte også skarpretterens gård. Det var kun

Grundtegnning over skarprettergården fra samlingen af udstykningskort fra Roskilde 1841-1844. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

fire år efter byens første storbrand, hvor den anden halvdel af byen var blevet flammernes bytte, så kongen måtte træde til og yde tilskud til genopbygningen af byen. Skarpreteren hed på det tidspunkt Christian Ernst Puhan. Vi kan se i listen over brandlidte, at han blev takseret til at få udbetalt 456 rigsdaler og 72 skilling til genopbygning af sin gård. Det rakte til at genopbygge 9 fag til gaden og en sidelænge i gården på 11 fag. Pengene blev udbetalt med en sjettedel pr. år.

Gårdens indretning fremgår af brandtaksationen fra 1761. Det 9 fag lange forhus var opført i to etager med en port ind til gården. Herinde lå den lange længe vinkelret på forhuset imod øst. Den var siden opførelsen blevet forlænget til 15 fag. Imod nord lå et baghus på 6 fag. Alt var opført i solidt egebindingsværk og forsynet med tegltage, som det nu forlangtes for at mindske brandfaren i byen. Til opvarmning var forhuset forsynet med en jernbilæggerovn. Desuden var der en indmuret bryggerkedel af kobber på $\frac{1}{2}$ tønne i rummål. Nordlængen var indrettet til stald. Her var der plads til to heste og to køer. I baggården bag stalden var der desuden plads til 5 svin, idet grunden strakte sig helt ned til Bondetinget. Som byens andre borgere havde skarpreteren mulighed for at drive landbrug, idet hans gård var tillagt et stykke af byjorden. Sammenlagt udgjorde disse arealer 300 tdr. land, der strakte sig i en halvmåne syd om byen. Dyrkingen skete i fællesskab, ligesom i landsbyerne ude på landet, men efterhånden var der mange borgere, der valgte at bortforpagte deres marker. Hertil kom, at skarpreter Puhan (og hans efterfølgere) ligesom andre af byens embedsmænd tillige fik udlagt et stykke af byjorden som en del af sin løn. I bødlens tilfælde drejede det sig om 7 tdr. land, der lå på Store Hede øst for byen ude ved Københavnsvej.

1 tønne = 120 potter =
116,16 l

Ingermann afløser Puhan

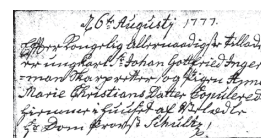
Bødlen selv, C. E. Puhan, var ud af en forgrenet skarpreterslæggt, der var indvandret fra Pommern. Hans søster var gift med skarpreter Ingermann i Nykøbing Falster. Puhan var således morbror til fru Ingermanns søn, Johan Gottfried Ingermann. Denne havde fået bestalling fra stiftsbefalingsmanden den 10. december 1751 med ret til at praktisere i Frederiksborg, Kronborg, Kalundborg, Sæbygaard, Dragsholm og Roskilde Amter og de købstæder, der lå her, samt i købstæderne Holbæk og Køge. I første omgang blev han medhjælper hos sin morbror. Christian Ernst Puhan havde skrevet testamente allerede i 1741, da han og konen var barn-

løse. Skarpretteren døde i 1760. Konen var allerede død fem år i forvejen. Derfor kom arven til udbetaling. Arven deltes mellem hans søster, skarpretterfruen i Nykøbing, og hans nevøer, skarpretter Ernst Reeberg i Næstved og skarpretter Johan Gottfried Ingermann i Roskilde. Skiftet viser, at der var tale om et meget rigt bo. Det meste af indboet blev solgt på en auktion i byen, der blev et sandt tilløbsstykke blandt byens borgere. Selv bøddelparrets aflagte tøj blev revet væk. Johan Gottfried overtog nu både gård og embede foruden en del guld- og sølvting fra boet, en bogsamling og en indbringende naturlæge- for ikke at sige kvaksalverforretning.

Den nye mand i embedet forblev foreløbig ugift, men på et tidspunkt må han have fået øje på Anne Marie, for i Roskilde Domsogns vielsesbog kan man i indførselen den 6. august 1777 læse følgende: "Efter kongelig allernaadigste Tilladelse, er Ungkarl Sr. Johan Gottfried Ingerman Skarpretter og pigen Anne Marie Christiansdatter copulerede hjemme i Huuset af velædle Hr. Domprovst Schultz." Læg mærke til, at efternavnet her er stavet med et enkelt "n" til sidst: Man gik ikke så højt op i stavemåden i 1700-tallet. Som det fremgår af citatet blev parret ikke viet i kirken, men hjemme. Det var normalt i denne periode, at det bedre borgerskab blev viet i hjemmet. Disse bryllupper kunne give anledning til tumulter uden for hjemmet, når pøbelen ville til globryllup og sloges om at komme så tæt på vinduerne som muligt, og et skarpretterbryllup har været særlig interessant at overvære. Det skal lige bemærkes, at man endnu ikke brugte gardiner i 1700-tallet. I 1777, da de blev viet, var brudgommen 47 år gammel og bruden

Tegning fra omkring 1865, der viser nord-siden af Skomagergade fra nr. 24 (t.h.) til nr. 32. Den høje bygning med port i venstre side er den gamle skarprettergård. Ukendt kunstner. Roskilde Museum.

Kirkebogsindførselen, den 6. august 1777 i Roskilde Domsogns vielsesbog om Johan Gottfried og Anne Maries bryllup. Se transskription i brødteksten.

26 år, så det var en ret stor aldersforskel. Men socialt havde de formodentlig begge to noget ud af giftermålet. Hun har bragt en pæn medgift med sig ind i ægteskabet, og han var en formuende mand efter arven fra morbror Christian Ernst. Hertil kom, at Johan Gottfried havde stor succes med sin naturlægevirksomhed. Desuden lejede han værelser ud til latinskoleelever, der naturligvis var på kost i skarprettergården, så det skæppede i kassen. Det var absolut nødvendigt at skaffe sig alternative indtægter, for bøddelerhvervet gik en trang tid i møde her i slutningen af 1700-tallet på grund af ændret retspraksis. Mange forbrydelser, der før havde medført dødsstraf, for eksempel grove tyverier, blev nu straffet med strengt tvangsarbejde, i samtiden kaldt for slaveri, på Bremerholm i København. Der blev simpelt hen mindre at lave for bødlen og dermed mindre indtjening.

Skarpretterparrets husstand og omgangskreds

Med en ung kone i huset, kan det ikke undre, at der hurtigt kom en arving. Skarpretterparrets førstefødte hed Johan Povel. Han blev født i 1778 og storebror til Johan Christian i 1781. Disse to sønner er ikke nævnt i folketællingen fra 1787, hvor vi ellers finder hele husstanden. Den bestod på dette tidspunkt af de to ægtefæller og en søn ved navn Christian Peter Johansen på tre år. Da de to ældste sønner ikke er nævnt i folketællingen, må de være døde som spæde. Christian Peter var deres tredje barn, født i 1784. Han nåede heller aldrig voksenalder, for allerede året efter kan man læse i Roskilde Domsogns dødebog, at de har mistet ham i en alder af 3 $\frac{3}{4}$ år. Den 18. marts 1788 blev han båret til graven på Roskilde Domkirkes kirkegård på den søndre side. Gravstedet kostede 3 mark. Det fremgår af kirkebogen, at dødfødte og nyfødte blev begravet uden beregning "*efter Reglementet*", som det anføres. Desuden betalte familien mindre for et stykke jord på kirkegården til gravsættelse af et barn end til en voksen. I 1788 fødte Anne Marie datteren Anne Sophie, der ligeledes døde som lille. Siden kom der ikke flere børn.

Med til husstanden i 1787 hørte desuden en svend på 22 år ved navn Niels Rasmussen, der i folketællingen omtaltes som hans søsters søn, altså en slægting fra skarpretterfamilien. Han må være gået til hånd som skarprettersvend. Endvidere hørte der tre tjenestefolk til i skarprettergården, tjenestekarlen Jacob Hansen på 23 år, tjenestepigen Ane Marie Hansdatter på 28 år og en lillepige ved navn Ane Pedersdatter på 13 år.

1 rigsdaler à 4 mark à
16 skilling

Smedegården, Skomagergade 29, Anne Marias barndomshjem, på købmand Schrams tid (herren med hvid kasket). Hude-foto ca. 1905. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

Nu var tilværelsen ikke kun sorg over tabet af små børn og næsten årlige begravelser. Skarpretterparret havde en stor bekendtskabskreds, som de jævnligt så. Det fremgår blandt andet af kirkebogen over døbte, hvor listen over faddere er en god kilde til at afsløre, hvem man kom sammen med. De kom først og fremmest sammen med Anne Marias store familie, smedefamilien Berg, der foruden de tre brødre også talte en søster, gift med bager Bruns. De fleste boede i Skomagergade eller i nabolaget. Til kredsen hørte endvidere købmændene Johan Jacob Aarestrup, Erich Leerbech og Jens Obel, fabrikant Johan Conrad Bonacher fra Maglekilde Papirfabrik, postmester og vognmand Ole Zimmer, vognmand Jacob Elsberg, bager Johan Jacobsen, skomager Lars Johansen og farver Mogens Nielsen, alle sammen agtede borgere fra det bedre borgerskab i byen. Madammerne skal ikke glemmes. De hørte også med i det selskabelige liv, som det fremgår af listerne over dåbsvidner og andre kilder fra samtiden.

Kvalsalveri

Johan Gottfried Ingermann videreførte som nævnt onklens forretning som naturlæge og kvaksalver. I virkeligheden var det nok hans hovederhverv. Datidens læger stod magtesløse over for mange sygdomme. Selv småskavanker kunne få et katastrofalt udfald på grund af manglende kendskab til hygiejne og manglende kendskab til medikamenter, der havde

Titelblad i lægebog fra 1585. Lægebøger gik ofte i arv fra generation til generation. Roskilde Stiftsbibliotek.

en gavnlig virkning på diverse sygdomme. Lægebesøg var desuden overordentlig dyre og dermed kun en mulighed for folk med en vis indtægt. Så det var ikke underligt, at mange tyede til naturlæger. Her kommer skarpretterne ind i billedet. Fra gammel tid havde man haft en tro på, at retterstedet med de gamle indtørrede lig var en guldgrube af lægende legemsdele. Kunne man få fat på en tyvefinger, kunne den gøre underværker, for eksempel i det nybryggede øl. Også urter samlet under galgen skulle angiveligt have en særlig helbredende virkning. Partering af lig må desuden have givet bødlen en stor kirurgisk indsigt. Herfra var der ikke langt til, at mestermanden trådte ind i kirurgens og naturlægens rolle.

Som sagt havde Johan Gottfried arvet sin morbrors bøger, blandt andet to lægebøger med anvisning på lægende urter og deres virkning på diverse sygdomme. Desuden havde han arvet et sølvinstrument beregnet "til at stryge Plaster med" som det hed i skiftet. Så han fortsatte også på dette punkt i onklens fodspor. Dog gav han sig vist nok ikke af med kirurgi som morbroderen. Det er sandsynligt, at nevøen allerede i sin tid som Puhans medhjælper har fået en del undervisning i at indsamle lægeplanter, tørre dem, lave afkog eller støde dem i en morter for siden at blande dem i miksturer, salver og grødomslag eller andre lægende medikamenter. Han har sikkert også samlet igler til at sætte på betændte sår, så de kunne suge materien ud. Alt dette arbejde tog tid og krævede en vis omhu i tilberedningen. Her kunne skarpretteren have god gavn af en vaks kone som Anne Marie, der tilmed havde behov for at påtage sig andre opgaver, efterhånden som hun mistede sine små børn.

Provstens erindringer

Hun fik ganske naturligt en anden opgave, som hun kastede sig over med stor ildhu, nemlig at passe de latinskoledrenge, som parret havde på kost og logi. Det er så heldigt, at vi har erindringsstof fra en af disse drenge, der fortæller om livet i skarprettergården, også naturlægevirksomheden. Erindringerne er skrevet af Daniel Peter Smith, søn af sognepræsten i Holbæk. Daniel blev i 1793 optaget som elev i Roskilde Katedralskole. Her begyndte drengene normalt i nederste lektie, når de var en halv snes år gamle. Daniel blev siden uddannet til præst og endte som provst.

Ifølge disse erindringer var kvaksalveriet bødlenes hovednæringsvej. Ingermann havde konsultation hver torsdag.

Den dag var gården fuld af bøndervogne, og stuen var fuld af skrigende unger. Kvaksalveren selv spankulerede omkring iført kort kjole og blå fløjls hue. Han havde en særlig vidunderdrik, som kunne kurere de fleste mangel- og børnesygdomme. Til det formål indsamlede parret forskellige urter og rødder. Hestepærer indgik også i medikamenterne. Når alle ingredienser var blandet med vand, kom det vigtigste: Bødlen lod væsken løbe ned over sin økse. Dette fluidum fik de syge bønderbørn nu tre torsdage i træk. Som betaling afleverede deres forældre egne produkter, såsom æg, smør, oste, måske en slagtet gås eller en flæskesteg.

Daniels arm

Faktisk skal man ikke rynke på næsen af parrets kunnen. Ved en bestemt lejlighed lykkedes den dem at redde Daniels arm, som stadskirurgen ellers havde dømt til amputation. Provstens beskrivelse af scenen mange år efter, hvor rektor Tauber kom hen til skarprettergården for at se til sin syge elev, giver et levende billede af bøddelmadammen. Forhistorien var den, at Daniel var faldet under en skøjtetur på Roskilde Fjord og havde slået sin højre arm meget slemt. Det bevirkede, at den hævede og gjorde forfærdelig ondt. Han skrev i den anledning: *"Jeg ville ikke betro mig til min Værts Kur, men Byens Feltskærer, der aarlig fik Løn af Skolen for at helbrede Sår, for Resten en Barber og Fusker, skønt han var Distriktslæge (hed Stein), og han begyndte med Plastre og Salve i flere uger, hvor jeg led forfærdeligt."* Armen blev efterhånden sortblå, og Stein frygtede nu, at det skulle udvikle sig til koldbrand. Han gik derfor hen til rektor Tauber for at foreslå, at denne gav tilladelse til amputation af armen. Den gamle provst berettede videre: *"Professor Tauber og Conrector, som begge holdt lidt af mig, blev alarmerede og Tauber, der ellers aldrig lod sig se paa Gaden, brød sin lærde Magelighed og kom personlig til mit Logi. Værtinden førte højt forundret denne Skolens Monark ind til mig, og med begge Hænder i Siden udbød: "Det er godt nok til ham, som ikke ville taale, at vi kurerede ham". "Kan hun kurere ham?" spurgte Tauber. "Ja - saa Fanden tage mig, kan vi saa, og det lige for Steins Næse." "Band hun ikke, men gør det, om hun kan, det giver jeg hende Lov til, thi Stein vil skære Armen af han." "Du Fredsens Gud!" - raabte hun, "det skal han ikke faa Lov til, saa længe jeg er Kone i Huset." Det må jo siges at være bramfri tale fra en håndværkerkone til "en herre i åndens rige". Alligevel valgte Tauber at have større tiltro til skarpretterkone end til byens distriktslæge. Og Anne Marie holdt ord: I samful-*

Rektor Johan Henrik Tauber (1743-1816), Roskilde Katedralskole. Roskilde Museum.

Køges bøddelsværd, som Ingermann skulle bruge, hvis han skulle halshugge en borger på Køges torv. Køge Museum.

de 11 døgn gav skarpretterparret drengens arm grødomslag iblandet urter både nat og dag. Han led forfærdeligt i al den tid, men til sidst gik der hul og ud væltede en masse materie og to bensplinter. Det gav ro i armen, og efter 8 dage kunne Daniel vende tilbage til skolebænken på den lærde skole.

Mestermændens rekvisitter

Hos Daniel Peter Smith finder vi også en fornøjelig historie om mestermændens rekvisitter. I det såkaldte sværdskab opbevaredes 2 skarprettersværd, 2 brændemærker, 2 messingtrisser, 1 jerntrisse, 1 sort spir, 2 kæder, 2 eksekutionsøkser, 1 stor jerntrisse, 2 jerneksekutionstænger, 1 lille brændejern med 2 remme, nogle liner samt 2 pund groft slangekrudt. "Slange" betød i denne forbindelse "kanon". Ved hekseafbrændinger fik heksen undertiden bundet krudt på ryggen. Skabet befandt sig i den ene af stuerne. Smith fortalte herom: "Værten havde i væggen et indmuret skab, hvori økserne og sværdet hang. Når der forestod en eksekution, så vidste økserne det og klirrede af sig selv forud, mente Ingermann." Den anden skoleelev, der boede hos familien Ingermann, kunne godt lide at drille sin vært, så han stødte til skabet, når Ingermann vendte ryggen til. Bødlen blev meget forundret, da han ikke ventede nogen forestående henrettelse, men han opdagede snart den rette sammenhæng og blev meget forbitret på drengen.

Johan Gottfried Ingermann var efterhånden blevet en ældre herre. Han døde i 1804, og hans enke ansøgte nu om at måtte videreføre skarpretterfirmaet og beholde embedsjorden. Byen støttede hendes ansøgning, der blev godkendt af stiftsbefalingsmanden. Det aftaltes samtidig, at hun skulle akkordere med skarpretter Mühlhausen fra København, når der var forretninger at udføre. Mühlhausen var en erfarne bøddel, der blandt andre havde henrettet Struensee og Brandt i 1772.

Anne Maries tid som skarpretter

Fra Anne Maries tid som skarpretter har vi et eksempel på en korporlig afstraffelse, som hun skulle sørge for at effektuere. Det drejede sig om slaven Christian Pedersen Holst, der var stukket af fra Bremerholm. Han var blevet pågrebet i Roskilde efter et tyveri. For denne forbrydelse blev han dømt til kagstrygning og brændemærkning. Kagstrygning vil sige, at han skulle piskes bundet til kagen, en skampæl, der stod midt på torvet i Roskilde. Ifølge traditionen var den placeret lige over alteret af Sct. Laurentii kirke, hvis ruin lå under stenbroen. Brændemærket blev sat midt i panden, så han aldrig mere kunne løbe fra sin udåd. Holst skulle fra nu af trælle i rasphuset i København resten af sine dage. Dem blev der nok ikke så mange af, for det var særdeles sundhedsfarligt at raspe farver.

I 1808 solgte fru Ingermann skarprettergården, og i 1812 døde hun som den sidste skarpretter i Roskilde. Efterhånden blev de andre skarpretterembeder i Danmark også nedlagt. Til sidst var der kun en enkelt bøddel tilbage, og den aller sidste henrettelse - når vi ser bort fra retsopgøret efter besættelsestiden - blev foretaget i 1882.

Nyere fotos fra baggården til den tidligere skarprettergård, Skomagergade 26. Det fremgår, hvordan byens baggårde udgjorde et sammensurium af skure og tilbygninger. Amatørfoto, ca. 1920. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

Kilder og litteratur:

Skarpretterbiografien bygger på kilder i Roskilde Rådstuearkiv, blandt andet skifteprotokol og skødeprotokol samt folketællinger og kirkebøger. Endvidere Daniel Peter Smiths erindringer.

Folketælling for Roeskilde Kiøbstad 1787. Kopi i Roskilde lokalhistoriske Arkiv samt Arkivalier online. Statens Arkiver.

Folketælling for Roeskilde Kiøbstad 1801. Kopi i Roskilde lokalhistoriske Arkiv samt Arkivalier online. Statens Arkiver.

Repartition over de af Hans Kongelige Mayestæt til de udi sidstafvigte Maaned afbrændte Gaarde og Huse i Roeskilde. 1735. Kopi i Roskilde lokalhistoriske Arkiv. Statens Arkiver.

Roskilde Byfoged. Justitsprotokol 1716-1919. Statens Arkiver.

Roskilde Byfoged. Kopibog 1737-1907. Statens Arkiver.

Roskilde Byfoged. Skifteprotokol 1753-1762. Statens Arkiver.

Roskilde Byfoged. Skøde- og panteprotokol 1727-1927. Kopi i Roskilde lokalhistoriske Arkiv. Statens Arkiver.

Roskilde Købstad. Brandtaxation 1761-1765. Kopi i Roskilde lokalhistoriske Arkiv og Arkivalier Online. Statens Arkiver.

Roskilde Domsogns kirkebøger 1738-1814. Kopi i Roskilde lokalhistoriske Arkiv samt Arkivalier online. Statens Arkiver.

Roskilde Købstad. Liste over skadelidte. 1735. Kopi i Roskilde lokalhistoriske Arkiv. Statens Arkiver.

Roeskilde Raadstue. Kæmnerprotokol 1763-84. Statens Arkiver.

Roskilde Smedelavs arkiv 1491-1906. Kopi af enkelte dele i Roskilde lokalhistoriske Arkiv. Statens Arkiver.

Sct. Jørgensbjerg og Duebrødre Klosters Birk. Justitsprotokol 1697-1719. Kopi i Roskilde lokalhistoriske Arkiv. Statens Arkiver.

Udstykningskort fra Roskilde 1841-44. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

Kornerup, Jacob: Roskilde i gamle Dage. Tildels efter utrykte Kilder. København 1892.

Mathiessen, Hugo: De kagstrøgne. København 1986.

Poulsen, Knud: Roskildes Skarprettere. ROMU. Årsskrift fra Roskilde Museum 1986, s. 29-44.

Rasmussen, Holger: Ret og straf i Danmark. Nationalmuseet 1986.

Smith, Daniel Peter: Af Daniel Peter Smiths Erindringer. Fra Københavns Amt. 1954. Ved Fanny Fang, s. 39-82.